

AZ ORSZÁGISMERET OKTATÁSÁNAK KÉRDÉSÉHEZ OROSZ SZAKOS TANÁRKÉPZÉSSEN

BOKÁNYINÉ KOCSIS MARGIT

I.

Az országismeret meghatározása

Az országismeret tanításának módszertani kérdései, a tárgy helyének, tartalmának meghatározása nem újkeletű az idegen nyelvet oktatók körében. Számos külföldön megjelent publikáció, nemzetközi tanácskozás, konferencia tanúskodik erről. Hogy a kérdés különösen az elmúlt 10—15 év során a figyelem középpontjába került, abban nagy szerepe van az orosz nyelv- és irodalomtanárok nemzetközi szervezetének, a MAPRJAL-nak, amelynek keretében jelenleg egy speciális bizottság működik az országismeret területén folyó kutatómunka összefogására.

A szakirodalomban egybehangzó a megállapítás, hogy az orosz nyelv-oktatásában korábban négy fő aspektus; a lexika, a grammatika, a fonetika és a stilisztika volt a tanulmányozás tárgya. Az utóbbi évek módszertani kutatásai kapcsán, egy még sok vitát kiváltó, új aspektus jelent meg: az országismeret. Valamennyi forrásmunka utal egy, a kérdés kapcsán jelentkező kettősségre. Egyrészt ide tartozik bármely tudományág, amelynek tárgya a Szovjetunió, így a földrajz, a demográfia, a közgazdaságtan, a szociológia, a művészet, a történelem, az irodalom stb. A másik vélemény, amelyet főleg a szovjet kutatók képviselnek, a nyelv és kultúra elválaszthatatlanságából indul ki, a nyelv és civilizáció szoros kapcsolatát hangsúlyozzák.

Az első esetben a cél az, hogy a hallgatókat bizonyos alaptudással lássák el földrajzból, történelemből stb. A második esetben a tanár abból a kultúrából nyújt alapvető ismereteket a kommunikációhoz, ami minden, az illető nyelvet hordozó átlagos polgárnak birtokában van. E szemlélet képviselői rámutatnak, hogy az alapvető országismeret hiánya a beszéd tartalmi helytelenségéhez vezet, megnehezíti a szövegek, különösen a szépirodalmi művek megértését. Ebből kiindulva az országismereti problémák közé sorolják az ún. nem verbális beszéd, elsősorban a jelbeszéd kérdését is.

A két álláspont képviselői egyaránt megegyeznek abban, hogy nézeteik gyakorlatilag nem mondanak ellent egymásnak, mert az országismeret-oktatásának folyamatában szükséges fejleszteni a földrajz, történelem és más tárgyak ismeretét is, de ugyanúgy szükséges tökéletesíteni az országismeret-oktatását, mint a nemzeti kultúra alapismeretét is. A szovjet kutatók, élükön VERESCSÁGINNAL és KOSZTOMÁROVVAL, előadásaikban, megjelent publikációikban részletesen foglalkoztak az országismeret meghatározásával, egyes ágazatainak elemzésével. Véleményük szerint az országismeret a tanulandó nyelv országának kultúrája, amely az idegen nyelv-tanítás módszertani anyagát képezi, tehát az „országismeret → a tanult nyelv országának kultúrája, amely a nyelv tanítása módszertanának anyagává, vagy pontosabban, a nyelv tanulása során kiegészítő ismeretszerzés anyagává vált” [1].

A továbbiakban a szerzők a kultúra és az országismeret kapcsolatát, a két fogalom bizonyos egybeesését fejtegetik: A kultúra — határozzák meg a szerzők — „az ember alkotó tevékenysége, mind a múlt, amelyet a kulturális értékek őriznek,

mind a jelen, amely ezeknek a kulturális értékeknek a terjesztésén alapul, azaz, amely az emberi történet gazdagságát átalakítja az élő személyek gazdagságává az univerzális elsajátítás, a jelen és magának az embernek átalakítása útján”. [2] A szakirodalom az országismeret tanításának 9 értelmezését sorolja fel, illetve magyarázza meg. Ezek a következők:

— Az országismeret mint földrajz, történelem, etnográfia, stb. kurzus.

A kutatók itt kiemelik ennek az értelmezésnek történelmi gyökereit, amelyek a múlt századba nyúlnak vissza, amikor a gimnáziumok, intézetek, iskolák nagy részében az idegen nyelvet mesék, történetek, elbeszélések alapján tanították s ez nem nyújtott sem ismereteket, sem nevelési lehetőségeket. Ennek ellensúlyozására jelent meg a követelmény, hogy a tanulókat meg kell ismertetni a tanult nyelv országának tudományágaival, életével stb. Ez látszik bizonyítani, hogy az országismeret már kezdettől fogva nem tudományos-kutató jellegű, hanem a módszertan egyik ága. Ennek az értelmezésnek legnagyobb hiányossága, hogy nagyon gyenge a kapcsolat a tanult nyelv és a nyelven kívüli valóság között. Paradoxonnak tűnik, hogy az országismeret kurzusok, amelyek a nyelvoktatást voltak hivatva megjavítani, a valóságban elszakadtak a nyelvoktatástól.

Főiskolánkon, az orosz szakos képzés folyamán ez a kérdés szintén nem megoldott. Országismereti anyagot hallgatóink csak az egyes szaktárgyak keretében kapnak, amennyiben ezt az órakeret és a tananyag megengedi. Igaz, a nyelv- és stílusgyakorlatok (lexika) tárgy kereteiben III—IV. éven ún. országismereti témaköröket ír elő a tanterv. Ez azonban nem biztosítja, hogy jövődő orosz szakos tanáraink összefüggő elképzelést nyerjenek Szovjetunió földrajzáról, történelméről stb. Oktatóinkat évek óta foglalkoztatja egy speciális országismereti kurzus beindítása, hogy ezen a területen is tájékozott szakembereket képezhessünk.

— A szemléltetés hitelessége.

A negyvenes évek közepétől az audio-vizuális eszközök széleskörű bevezetése kapcsán vetődik fel a szemléltető eszközök hitelességének kérdése. A legtöbb helyen hiányosságként lép fel a szemléltetés nem hiteles módja. Külföldi kutatók kifejezték véleményüket, mely szerint az idegen nyelv tanítása nem csak egy új kifejezésforma megtanulása a régi elképzelésekhez, hanem jelentős részben egy új tartalom elsajátítása is. A meglévő szemléltető eszközök legnagyobb hibája éppen az orosz fogalmak ábrázolásában rejlik, még a nyelvet kiválóan ismerőknek sem sikerül összehelyezni olyan anyagot, amely kifogástalanul megfelel a követelményeknek.

Tanzékünk oktatóinak is gondot okoz a szemléltetés, különösen az alsó évfolyamokon. Rendelkezésre áll ugyan egy nyelvi laboratórium, ahol pl. irodalomból, direkt országismeretből bőséges diafilm sor áll rendelkezésre. A gondot az I—II. éves lexika-anyagok szemléltetése okozza, ahol a mindennapi témakörökhöz nem áll rendelkezésünkre központilag készített szemléltető képsor. Az oktatók egyénileg próbálják összeválogatni az anyagot folyóiratok, képes újságok segítségével. Ezek azonban nem időállóak sem tartalmuknál, sem kivitelüknél fogva. (Az újonnan megjelenő jegyzetekhez esetleg el lehetne készíteni egy-egy képsort minden témakörből a magyar főiskolákon dolgozó anyanyelvű tanárok segítségével.)

— Országismeret az oktatófilmekben,

Ez szorosan kapcsolódik az előző pontban kifejtettekhez, az ott felsorolt követelmények itt is érvényesek. Ezen a területen megemlítendő K: GÜNTER és J. SÜSS (NDK) „Utazás Moszkvába” című filmje, amelynek felvételei a Szovjetunióban készültek. Nagyon hasznos a moszkvai Módszertani Központ által készített tévéfilm sorozat, amely széleskörű ismereteket nyújt a Szovjetunióról. Ezekből a filmekből azonban, sajnós, egy sem áll rendelkezésünkre. Ezt valamelyest áthidalhatjuk szovjet

tudományos-ismeretterjesztő filmek kölcsönzésével, melyek között a III—IV. éves lexika anyaghoz szinte minden témakörhöz található.

— A mindennapi viselkedés nyelve.

Itt az ún. szokásos vagy mindennapi viselkedés nyelvéről van szó, amit a szociológusok gyakran rutinnak is neveznek. „Az ember, aki egy meghatározott kultúrában nőtt fel, ha megszegi a magatartási normákat, akkor tudatosan és jól előre látja a következményeket, amelyekhez ez vezethet. A külföldi viszont, ha az együttélés saját népére vonatkozó normái szerint lép fel, a kiközösítés veszélyébe kerül, kedvezőtlen benyomást hagyhat maga után és emiatt nem tud kontaktusba kerülni a beszélgető társal. De a legnagyobb veszélyt az rejti magában, hogy a külföldi, ha számára új kultúrába kerül és nem ismeri a viselkedés szabályait, képtelen helyesen érzékelni az őt környező emberek cselekedeteit és ennek eredményeképp egy ún. kultúrsokk (culture shock) hatása alá kerül”. [3]

A külföldi diákok viselkedése alapján három periódus ismeretes:

1. az ún. rózsaszín periódus, amikor az újdonság hatására mindent pozitívan értékelnek;

2. a frusztrációs periódus, amikor jelentőssé válik a nosztalgia és a kultúrsokk következménye;

3. az akkulturáció periódusa, amikor elsajátítják az új viselkedési normákat és általában megtalálják helyüket a szokatlan körülmények között.

Megfigyelések alapján az első időszak két héttől két hónapig, a második másféltől három hónapig, a harmadik pedig mindaddig tart, amíg a diák a nyelvterületen tartózkodik.

Az orosz szakos tanárképzés mai rendszerét figyelembe véve, amikor egyre nagyobb teret kap a szovjetunióbeli részképzés lehetősége, az intenzív tanfolyamok szervezése stb., különösen figyelemre méltóak ennek az értelmezésnek tételei. Ha a hallgatókat a hazai képzés során megfelelően felkészítjük, ha az országismereti anyagot hozzáértően beépítjük a tananyagba, akkor csökkenthetjük vagy akár el is kerülhetjük a kultúrsokkot. Ez annál is szükségesebb, mivel a részképzés ideje mindössze félév, s nem mindegy, hogy hallgatóink mennyit profitálnak a Szovjetunióban eltöltött viszonylag rövid idő alatt.

— Az országismeret és a nyelvi kifejezési formák sajátossága.

A szakirodalom a verbális nyelvben három alapvető sajátosságot emel ki:

1. olyan jelenségek, amelyeknek nincs megfelelője a tanuló anyanyelvében;

2. olyan kifejezések, amelyek korábban a „nyelv lelkéhez” tartoztak;

3. olyan jelenségek, amelyek a nyelvi jelek rendszerén túl vannak.

Ezeknél a jelenségeknél fel kell figyelni az ún. nem ekvivalens lexikára, amelyeknek szavai nem fordíthatók idegen nyelvre egy szóval, csak körülírással vagy saját neologizmus segítségével fejezhető ki.

Ez talán az egyik legtöbb problémát okozó területe az idegen nyelv tanulásának, illetve oktatásának, különösen a jövődi orosz szakos nevelőinek előkészítése során. KOSZTOMÁROV és VERESCSAGIN 1974-ben kiadott tanulmányukban részletesen foglalkoznak az országismeret elméleti kérdéseivel. Ezt a tudományágat két csoportra osztják: országismeret — amely vagy orosz vagy anyanyelven ismereteket nyújt a hallgatóknak, és nyelvi-országismeret, amely nem nélkülözheti az orosz nyelvet, „mert olyan ismereteket tanulnak, amelyek, valójában, a diák anyanyelvében nem is fejezhetőek ki”. [4] Ide sorolják a nem ekvivalens lexikát is. A tanárok és hallgatók munkájának könnyítése céljából a szerzők egy nem ekvivalens lexikai nyelvi-országismereti szótár összeállításán dolgoznak, amelynek egyes részeit már vitára is bocsátották a kötetben.

— Az alapismeretek

Az idegen nyelvű szöveg megértéséhez nem elég tudni a szavakat és ismerni a nyelvtant, tehát a formát, hanem szükséges a beszéd tartalmát is ismerni. Az írók, művészek publikációikat azokra az ismeretekre alapozzák, amelyek sajátjai minden átlag orosznak. Ezeket szokás alapismereteknek nevezni. Sok esetben a külföldi és az orosz között nem a nyelvi akadály a meg nem értés oka, hanem az alapismeretek különbözősége.

Az alapismeretek megszerzésére orosz szakos tanárjelöltjeinknek legnagyobb lehetőséget az irodalomoktatás során nyújthatunk, amikor az egyes történelmi, földrajzi stb. témájú irodalmi művek tanulmányozása, olvasása kapcsán akár előadásokon, akár szemináriumokon a tanár kénytelen tájékoztatni őket. Ez azonban véleményünk szerint igen kevés. Meg kellene találni a módját — akár a már említett országismereti kurzus beindítása útján — hogy az irodalom és lexika órák töredékes tájékoztatása mellett bizonyos alapokat biztosíthassunk diákjainknak. Ha erre sor kerülne, akkor ezt az alsó évfolyamokon kellene kezdeni, hogy — amint ez az új tantervben szerepel — harmadéves korukra, mire az intenzív irodalmi kurzus beindul, már legyen elképzelésük, illetve ilyen irányú műveltségük.

A felsorolt értelmezéseken kívül a szakirodalomban még a következő nagyon fontos értelmezések szerepelnek: a szövegek nyelvi-stilisztikai elemzésének magyarázatai (lényege, hogy a szöveg elemzése kapcsán több információt nyújtsanak, mint amit a szó szerinti értelmezés lehetővé tesz); az auditív anyagok hitelessége (főkövetelmény, hogy az auditív anyagok hitelesen tükrözzék a szovjet emberek szokásait, gondolkodását, a szovjet életformát stb.); országismeret a beszédhelyzetekben és a jelbeszédben (ide tartozik az ún. nem verbális nyelv is, amely magában foglalja a jelbeszédet, a mimikát, a viselkedést stb. A jelbeszéd és a mimika valóságos, bár hang nélküli nyelv. A mimika és a jelbeszéd minden nyelvben az emberi közösségtől függően változik. Ezen ismeretek hiánya a kölcsönös meg nem értést eredményezheti.) Ezekkel az értelmezésekkel — fontosságuk miatt — tanszékünk oktatói külön foglalkoznak, s megfigyeléseikről egy későbbi munkában fognak beszámolni.

II.

Az országismeret helye és szerepe a nyelvoktatásban

„Napjaink idegen nyelvtanítás módszertanának jellegzetes vonása az egyre szorosabb kapcsolat az adott ország nyelvének tanulása és földrajzának, történelmének, közgazdaságának, tudományának és kultúrájának tanulmányozása között. Ez adja meg a lehetőséget arra, hogy a tanulók elegendő elképzelést kapjanak ne csak magáról a nyelvről, hanem annak széles kulturális-történelmi kontextusáról is.” [5]

A Szovjetunióról szóló első oktatófilmek szerzői nagyon precízen megfogalmazták az országismeret tanításának szükségességét. Ez a gondolat csendül ki a külföldi szakemberek írásaiból is. R. LADÓ pld. könyvében 17 pontban állította össze az országismeret tanításának elveit. Ezek közül számunkra a fontosabbak közül van a 15., melynek kapcsán a következőket írja: „A tanulandó nyelv országának kultúrájához való viszony ... a tanulókat arra kell nevelni, hogy igyekezzenek azonosítani magukat azokkal az emberekkel, akik számára az adott nyelv anyanyelv, és a néphez való baráti megértésre...” [6]. A kérdés megvilágítása során kollégája, Wallace E. LAMBERT könyvére és kutatásaira hivatkozik; aki felméréseket végzett kérdőívek segítségével annak feltárására, hogy a tanulók viszonya az adott országhoz hogyan segíti a nyelvtanulást.

Amikor az országismeret szerepéről, jelentőségéről beszélünk, akkor az előző fejezetben már részletesebben kifejtett tényekből kell kiindulni. Különös szerepe van az idegen nyelv tanulásában a beszédhelyzeteknek, az ún. nem verbális nyelvi eszközöknek, amelyek közül kiemelkedik a magatartás és a jelbeszéd jelentősége. Ezek a szempontok különösen fontosak a leendő tanárok képzésének folyamatában, amelyre döntő hatást gyakorolnak az iskolai követelmények — ahogyan erről G. BARTEN ír megjelent tanulmányában [7].

Amikor az országismeret szerepéről és jelentőségéről írunk, feltétlenül utalunk kell az előző fejezetben leírt kultúrsokk létezésére és annak hatására.

A fent leírtak mellett még két fontos tényezőről kell említést tenni. Az egyik, hogy a tanulókra — milyen hatással van a szakszerűen adagolt országismereti anyag, amely egyik oldalról „emeli a tanulók általános műveltségi szintjét, fejleszti őket”, másrészt pedig fokozza az érdeklődést a tantárgy iránt”, [8], ami együttjárója az eredményes tanulásnak.

A másik tényezőre G. BARTEN hívta fel a figyelmet, mely szerint az orosz nyelv tanításakor, az orosz szakos hallgatókkal való foglalkozás során szem előtt kell tartani a barátsági munkára való felkészítésüket is, azaz az országismeret oktatása során valósuljon meg „az orosz szakos hallgatók felkészítése a Német—Szovjet Baráti Társaságban való társadalmi tevékenységre”. [9]

Végül szólni kell a politikai-nevelőmunka lehetőségeiről az anyag tanítása során. Szovjet kutatók erről így nyilatkoznak: „A legfontosabb: nyelvi-országismereti tanítási módszer lehetővé teszi, közvetlenül a nyelvi órán a politikai és ideológiai nevelőmunkát... a tanítási folyamat hatékonysága nem csak nyelvi tekintetben, hanem a politikai nevelőmunka vonatkozásában is emelkedik.” [10]

Az országismeret szerepének, anyagának megállapítása után a kutatókat nem kevésbé érdekli az országismeret helyének megállapítása az orosz nyelv oktatásának folyamatában, ennek keretében pedig elsősorban a jövőbeli orosz tanárainak felkészítése során. Erről így nyilatkozik G. BARTEN: „Az orosz nyelv tanárainak felkészítése során a képzési és nevelési célok realizálásához szükséges a „Szovjetunió országismerete” rendszer valamennyi komponensének harmonikus kölcsönhatása. Mint ennek a rendszernek effektív komponensei beigazolódtak: előadások és szemináriumok az országismeretből és irodalomelméletből; az orosz nyelvi gyakorlatok; a diákok önálló munkája a nyelvi laboratóriumban és odahaza az országismereti anyagból; a diákok diplomamunkái országismereti témákból, különösen azoké, akik részsképzésen voltak Szovjetunióban.” [11] Igen találóan jegyzi meg a szerző ugyanabban a cikkében, hogy a jövőbeli nyelv tanárainak képzésében szükséges „az országismereti foglalkozások koordinálása a nyelvgyakorlatokkal, az irodalomtanítással és a módszertannal, s ugyanúgy a második szakkal is.” Ezek a megállapítások igen fontosak a tananyag összeállításánál, illetve a legnagyobb jelentőséggel a tankönyvek írásánál bírnak. Még egy figyelemre méltó szempont is szerepet játszik, amire B. NAUMANN és V. SATÓ hívják fel figyelmet: az az információ a Szovjetunióról, „amit a tanulók a filmekből, rádióból, televízióból, az újságokból és a folyóiratokból kapnak.” [12]. Ez utóbbi azért is fontos, mert napjainkban különösen a szocialista tábor országaiban, igen széles és sokoldalú tájékozódást nyerhet minden ember a Szovjetunióról, akár személyes tapasztalatok, akár a kommunikációs eszközök útján. Még inkább vonatkozik ez az érdeklődő orosz szakos hallgatókra.

Az országismeretnek, mint tananyagnak helyét keresve, a szakirodalomban kétszerezhetőség figyelhető meg. Míg szerepének, anyagának megállapításában az álláspontok egységesek, az adagolás módjánál több vitatott probléma merült fel. Így M. I. MULICS [13] a következő kérdéseket teszi fel: 1. Mikor kezdhető meg az országismeret

oktatása és milyen nagy legyen az anyag? Véleménye szerint már az első órától kezdve oktatni kell az országismeretet, és az anyag mennyisége az iskolatípustól függ. Ezzel egyet kell érteni, de arra is rá kell mutatni, hogy a gyakorlatban nem sikerült egyeztetni, illetve beépíteni az országismereti anyagot a tananyagba. Erről tanúskodik a második kérdés: Kell-e illetve lehet-e növelni az országismereti anyagot a nyelvtan és az irodalom terhére? Véleménye szerint, ha a hozzáállás helyes, ez nem jelenthet túlterhelést a tanulók számára. Itt MULICS mintha megfelekedne egy — a szovjet kutatók által már kipróbált — módszerről, az ún. nyelvi-országismeretről: ennek segítségével a nyelvgyakorlati órákba beépíthető az országismereti anyag. Az is általánosan elfogadott már, hogy az irodalom oktatása sem történhet országismereti anyag nélkül.

A másik vitatott kérdés szorosan kapcsolódik az előzőekhez — ez a külön vezetett országismereti kurzusok kérdése. Az előző fejezetben leírtak utalnak ennek a módszernek mint tradicionálisnak a létezésére nemcsak külföldön, hanem Szovjetunióban is (pl. a külföldi ösztöndíjasok részére tartott történelmi, földrajzi előadás-sorozatok). Ennek a módszernek az a jó oldala, hogy több információt nyújt a nyelvet tanulóknak Szovjetunióról, mint amit a nyelvorák anyagába be lehet építeni. Hiányosság viszont itt a nyelvi nehézség. Ha ugyanis olyan hallgató hallgatja ezeket, aki még nem bírja a nyelvet, vagy csak kezdi a nyelv tanulását, akkor ez nem csak az anyag elsajátításában okoz nehézséget, hanem a megértésében is, „nagyon gyakran, (különösen a nem szláv országokban) a hallgatók képtelenek orosz nyelven megvitatni összetett filozófiai vagy művészeti kérdéseket; ha a tanár szigorúan tartaná magát ehhez a nyelvhez, akkor az anyag mély ismerete károsodna” [14]. Tehát ha azt akarjuk, hogy a hallgatók valóban profitáljanak, akkor meg kell engedni az anyanyelv használatát úgy az előadásokon, mint a tankönyvekben. Véleményünk szerint helyes ez a következtetés, annál is inkább, mert ha a mi körülményeinket figyelembe véve, megvizsgáljuk az ilyen előadások célját, meggyőződhetünk, hogy a célok eléréséhez száz százalékig meg kell értsék és el kell sajátítsák jövőbeni orosz szakos tanáraink a Szovjetunióról összeállított anyagot. Meg kell találni az országismereti anyagoknak a nyelvi- és stílusgyakorlatokba beépíthető részét és meg kell határozni, mit adjunk külön előadásokban a többi területről.

A téma kapcsán 1974-ben megjelent tanulmánykötetben felvetődött még egy ezzel kapcsolatos aggodalom: ha az országismereti anyagot anyanyelven hallgatják a diákok, nem fogják ismerni a megfelelő terminológiát. Így például a norvég kutató I. BROK kísérleteket folytat ennek áthidalására oly módon, hogy a nyelvgyakorlati órákon előkészítik az előadások lexikai anyagát és kézhez kapja minden hallgató. Így az előadásokon már jóval többet megértenek és eredményesebben tudnak dolgozni. Véleményünk szerint ez a kísérlet érdekesnek és eredményesnek tűnik. Nálunk erre a célra jól ki lehetne használni a nyelvi laboratóriumot, amire már történtek eddig is kísérletek (pl. a II. éves történelmi lehallgató anyag).

III.

Országismereti problémák a főiskolai orosz szakos tanárképzésben

Fentebb már történt utalás arra, hogy a hallgatók milyen csatornákon kaphatják az országismereti anyagokat. E kérdésnek a problematikája számunkra különös jelentőséggel bír. Bizonyított tény, hogy az életbe kikerülve hallgatóinknak az adott munkaterületen nemcsak az orosz nyelv oktatóinak kell lenniök, hanem szakjuknál

fogva a barátsági munka tevékeny részeseinek is. Az orosz nyelvet mint idegen nyelvet tanítani nemcsak annyi, mint a többi tárgyat oktatni, hanem ez politikai jelleget is hordoz magában. Az orosz nyelvtanárnak nagy lehetőségei vannak a politikai nevelőmunkára és ezen belül a tanulók internacionalista szellemben nevelésére is. Itt kell szólnunk a tanárképzésben dolgozó oktatók felelősségéről is, hiszen tőlük függ, hogyan készül fel a jövőre orosz szakos nevelő a hivatására. A szakmai-módszertani felkészítés mellett arra kell törekednünk, hogy hallgatóink Szovjetunióról szerzett sokoldalú ismeretek birtokában kapják meg diplomájukat, hiszen ez egyik legalapvetőbb feltétele a fentebb leírt célok megvalósításának.

Sz. RUSZAKIEV [15] az ismeretszerzésnek három alapvető területét jelöli meg:

- amikor a hallgató kiutazhat Szovjetunióba;
- amikor az osztályteremben hozunk létre nyelvi környezetet;
- a különböző irodalmi művekből.

G. BARTEN [16] a következő lehetőségekről szól: előadások és szemináriumok országismeretből és irodalomból; gyakorlati foglalkozások a nyelvből; a hallgatók önálló munkája a nyelvi laboratóriumban; a hallgatók önálló munkája odahaza; a hallgatók diplomamunkája országismereti témából.

A mi hallgatóink helyzetét vizsgálva, az alábbi lehetőségek állnak rendelkezésünkre, hogy Szovjetunióról ismereteket szerezzünk:

1. A kötelezően előírt foglalkozások keretében
 - a) előadások ruszisztikából, nyelvtanból ill. orosz és orosz-szovjet irodalomból;
 - b) gyakorlati foglalkozások és szemináriumok nyelv- és stílusgyakorlatokból, nyelvtanból és irodalomból;
 - c) a nyelvi laboratóriumban mind a nyelvtani gyakorlatok, mind a lehallgató anyagok kapcsán (a második évfolyam például 10 hónapon keresztül orosz történelmi témájú szövegeket hallgat, a harmadik évfolyam pedig a mai szovjet városokról, tájakról).
2. Óránkívüli lehetőségek:
 - a) a hallgató odahaza végzett munkája során (kötelező irodalom, házi olvasmány, házi feladatok megoldása);
 - b) Szovjetunióval kapcsolatos évfordulókra ünnepek, kiállítások, orosz nyelvi szakestek szervezése;
 - c) filmvetítések, lemezhallgatások a tanszék Druzsba-klubjának szervezésében;
 - d) a főiskolai MSzBT tagcsoportjának rendezvényei (írók, műfordítók, szovjet szakemberek meghívása, az időszakos „Hiradó” stb.).
3. A Szovjetunióban eltöltött idő alatt
 - a) intenzív nyelvtanfolyam Leningrádban;
 - b) részképzés Vlagyimirban;
 - c) kirándulások, építőtáborok alkalmával.
4. Főiskolán kívüli lehetőségek:
 - a) Busz-szervezésű idegenvezetői tanfolyam és idegenvezetés;
 - b) levelezés szovjet diákokkal;
 - c) szovjet művészekkel, írókkal való találkozás (pl. a szovjet költők estje, a Moszkvai Vahtangov-színház vendégszereplése stb.);
 - d) a tömegkommunikációs eszközön keresztül (újság, TV, rádió stb.).

A fenti felsorolásból is kitűnik, hogy azok a hallgatók, akik komolyan veszik a tanulást és az információszerzést, bőven választhatnak a lehetőségek között. Valamennyi igen fontos terület, de számunkra legfeljebb a főiskolai lehető-

ségek biztosítása. Ezek közül jelen munkában a nyelv- és stílusgyakorlatok tárgy adta lehetőségekkel, illetve a tantervi program által biztosított lehetőségekkel szeretnénk részletesebben foglalkozni.

A lehetőségek vizsgálata előtt célszerű megnézni, hogy témánk szempontjából — milyen tárgy a nyelv- és stílusgyakorlat, milyen oktatási és nevelési célokat lehet megvalósítani a keretében. Valamennyi tantervi tervezet, illetve tanterv a tárgy gyakorlati jellegét emeli ki, céljaként egybehangzóan a mai orosz társalgási nyelv elsajátítását jelöli meg. Az 1962-ben kiadott tervezetben ez így fogalmazódik meg: „Az orosz lexika tanításának célja a mai orosz köznyelvnek meghatározott szókincs keretein belül gyakorlati aktív elsajátítása, valamint a szóképzésben, a szókincs stiláris értékelésében való gyakorlati jártasság elsajátítása. A mai orosz köznyelv gyakorlati elsajátítása elsősorban az élő beszéd megértését, a gondolatok orosz nyelven élő szóban és írásban való kifejezését, az orosz nyelvű olvasási készség kialakítását jelenti... A lexikai anyagnak a gyakorlati nyelvtudáson kívül a hallgatók eszméleti-politikai nevelését is elő kell mozdítania és hozzá kell járulnia a hallgatók országismeretének gyarapításához is. Ezért a témáknak lehetőleg a szovjet valóság atmoszférájában kell mozogniuk.” [17] Ezek a célkitűzések azóta is érvényben vannak, az évek során legfeljebb csak a témakörök sorrendiségében volt változás. A tárgy tantervi programjaiból megállapíthatjuk, hogy a tananyag két élesen elhatárolt részre és időre tagolódik: az I—II. évfolyamon levő, a mindennapi élettel kapcsolatos témakörök és a III—IV. évfolyamon levő direkt országismereti témák, általában földrajzi, történelmi, művészeti jellegűek.

Az I—II. évesek 1962-ben kiadott tantervi programjában a beszédgyakorlatok tantervi célkitűzéseinek és a napi témakörök tartalmának ismeretével megállapítható, hogy szinte valamennyi a magyar környezettel kapcsolatos, még csak kísérlet sem történt a mai szovjet valóság ábrázolására, sőt egyes témáknál csak erőltetetten lehetett áttenni a szituációt (pl. a fővárosunk, Budapest történelmi nevezetességei). Előrelépést jelentett az 1963-as program [18], amikor a szigorúan magyar környezet-höz kötött témákat egy általánosabb megfogalmazással oldották fel, bár az alapvető témakörök ugyanazok maradtak. Pl. a város témánál „A városban” megfogalmazás lehetővé teszi, hogy ne csak Szeged és közlekedése legyen a középpontban. Ennél a programnál a II. évfolyam részére előírt témák között maradt néhány, amely magában hordozza az előző hibákat, ilyenek: a főiskolai élet; KISZ és Úttörő szervezet; a termelészövetkezetben. Az 1964-es tanterv és program [20] tulajdonképpen erre épült, ugyanazokat a vonásokat fedezhetjük fel benne és ez nem változik az 1970-ben [21] életbe léptetett reform után sem.

A tárgy oktatásában az 1973-as reformtanterv [22] hozott gyökeres változást, jóllehet a témakörök lényegében itt sem változtak, a program megfogalmazása viszont nagyobb lehetőséget biztosít a célok megvalósítására, amelyeket már a 62-es tanterv is nagyon világosan megfogalmazott. A tananyag összeválogatása, az életbelépés előtti jegyzetek javítása, új jegyzetek összeállítása útján a heti hat-hét órás kerettel, megközelíthettük a szovjet kutatók által javasolt módszert — a szövegek nyelvészeti-országismereti elemzését. A tantervi program bevezetése óta eltelt idő alatt első-másodéves hallgatóinknak olyan tananyagot igyekeztünk összeállítani (a jegyzetek még kiadás alatt vannak), amelyek tartalmuknál fogva a mai szovjet valóságot tükrözik, szituációik megfelelnek a hitelesség kritériumának. A nyelvi környezet megteremtésében jelentős szerepet játszanak a tanszék orosz anyanyelvű tanárai és dolgozói, segítségükkel a tananyagok összeállításában, az órák tartalmi vonatkozásaiban sikerült minőségi változást megvalósítani. Véleményünk szerint, a tantervi órakeretek jelenleg hatályban levő elosztása nyelv- és stílusgyakorlatokból sze-

rencsésnek látszik: egyrészt intenzív felkészülést nyújt a III—IV. éven beinduló irodalom orosz nyelvű feldolgozásához, másrészt mire részképzésre utaznak, a napi étellel kapcsolatos témák feldolgozásával tájékozódást kapnak a szovjet emberek életéről, szokásairól, alapot kapnak ahhoz, hogy a kint eltöltött félét hasznosan, tudásuk mélyítésére tudják felhasználni.

A másik nagy egységet, mint már jeleztük, a III—IV. évben betervezett direkt országismereti témák jelentik. Az 1962-es programban már nagyobb lehetőség volt az információszerzésre, viszont az utolsó félév anyagát (a pedagógus pálya szépségei; Makarenko munkásságáról; a kommunista ember főbb jellemvonásai; a gyakorló iskolában; az első tanóra; az óra értékelése; búcsú a főiskolától (államvizsga, kihelezés stb.) szinte teljesen kiszorítottuk az egységesnek mondható témacsoportból. Az 1963-as programban beállt változás szerint az utolsó 6 fő téma szerepel:

- a mai szovjet élet;
- a szovjet iskolák;
- a tanár hivatása;
- a szovjet tudomány eredményei;
- napjaink szovjet művészete;
- a Szovjetunió harca a békéért.

Ezzel a kép teljes lett, minden téma egy csoportba tartozik — megfelelnek a célkitűzéseknek. Ez a program került bele az 1964-ben kiadott tanterv és programba. Az 1970-es programok szélesedtek, belekerültek a Szovjet Szövetséges Köztársaságok közül a legismertebbek, a fontosabb nagy városok története és pl. olyan napi fontosságú téma is, mint a „Barátság olajvezeték” stb.

Az új reformtanterv keretében a III—IV. éven a két nép történelmi és irodalmi kapcsolatáról külön témák is kerülnek feldolgozásra. A terv szerint (még csak III. évig jutottak a reformtanterv szerint képzett hallgatók) ennek a kitűzött oktatási célok mellett nagy lehetősége nyílik a politikai-internacionalista nevelésre is, alapot nyújt a későbbi barátsági munkához is (a szovjet ipar és mezőgazdaság, a szovjet közlekedés fejlődése, a mai szovjet tudomány, az úrkutatások, a szovjet nép harca a békés együttélésért, a szocialista gazdasági integráció).

A tantervi programokról tehát megállapíthatjuk, hogy az elmúlt tíz évben kielégítőek a programok adta lehetőségek, keretek országismereti munkánkhoz. A fellelhető hiányosságok nem a programok összeállításából adódtak. A nehézségeket elsősorban a tankönyvi ellátottság okozta. A jó, új lehetőségekhez nem állt rendelkezésre olyan tananyag, ami egységes lehetett volna a magyar főiskolák részére sem az alsó, sem a felső évfolyamokon. Ez nem csupán a magyar felsőoktatás problémája, mint már jeleztük, több nemzetközi tanácskozás témájaként szerepelt a tankönyv-probléma. Megvan rá a remény, hogy a közeljövőben a jegyzetek megjelenésével ez a probléma megoldódik.

Befejezésül szeretnénk jelezni egy sokakat foglalkoztató kérdést. Az előző fejezetekben írtunk arról, hogy az orosz szakos hallgatóknak milyen nagy szükségük van az információszerzésre Szovjetunióról. Programjaink ezt érzékeltetik is. De úgy érezzük, hogy ez kevés. Amit a tanórákon át tudunk venni információt, az a hallgatók szókincse miatt igen szűk korlátok közé szorul. Hasznosnak tartanánk, ha — mint ezt VERESCSAGIN és KOSZTOMÁROV javasolja és lehetségesnek tartja — anyanyelven előadássorozatot hallgatna minden orosz szakos, ezzel kiegészíthetnénk a különböző csatornákon kapott információt, s még jobban felkészíthetnénk hallgatóinkat jövődi hivatásukra.

- [1] *Верецагин, Е. М.—Костомаров, В. Г.*: Язык и культура (Издание Московского Университета, Москва, 1973)
- [2] *Культура, творчество, человек* (сб. статей, Москва, 1970)
- [3] *Верецагин, Е. М.—Костомаров, В. Г.*: Язык и культура (Издание Московского Университета, Москва, 1973)
- [4] *Лингвострановедческий аспект преподавания русского языка иностранцам*, сборник статей, Москва, 1974.
- [5] *Кириш, Т. К., Новиков, Л. А., Суслова, Е. В.*: Фильмы-рассказы о Советском Союзе («Русский язык за рубежом» 1971 № 4)
- [6] *Методика преподавания иностранных языков за рубежом* (Москва, 1967)
- [7] *Бартен, Г.*: О страноведческом принципе преподавания русского языка. («Русский язык за рубежом» 1972 № 2)
- [8] *Верецагин, Е. М.—Костомаров, В. Г.*: Три типа лингвострановедческого комментария (Русский язык в национальной школе 1972 № 1)
- [9] *Бартен, Г.*: О страноведческом принципе преподавания русского языка («Русский язык за рубежом» 1972, № 2)
- [10] *Верецагин, Е. М.—Костомаров, В. Г.*: Три типа лингвострановедческого комментария (Русский язык в национальной школе, 1972, № 1)
- [11] *Бартен, Г.*: О страноведческом принципе преподавания русского языка («Русский язык за рубежом» 1972, № 2)
- [12] *Неуманн, Б., Сато, В.*: О пособиях по страноведению («Русский язык за рубежом» 1972 № 2)
- [13] *Мулич, М. И.*: Страноведение- необходимая дополнительная информация при обучении русскому языку как иностранному («Русский язык за рубежом» 1972 № 2)
- [14] *Верецагин, Е. М.—Костомаров, В. Г.*: Язык и культура (Издание Московского Университета, 1973)
- [15] *Русакиев, С.*: О роли литературы и страноведения в связи с практикой преподавания русского языка в качестве иностранного. (сб. Роль и место страноведения в практике преподавания русского языка как иностранного. Издание МГУ, Москва, 1969).
- [16] *Бартен, Г.*: О страноведческом принципе преподавания русского языка («Русский язык за рубежом», 1972 № 2)
- [17] *Az orosz lexika programjának tervezete* (1962)
- [18] *Az orosz lexika programjának tervezete* (1963)
- [19] *Az orosz nyelv és irodalom szakon folyó képzés tervezete és programjai* (Tankönyvkiadó, 1964)
- [20] *A Tanárképző Főiskola programja orosz nyelvből* (Művelődésügyi Minisztérium, 1970)
- [21] *A Tanárképző Főiskolák Programja orosz nyelvből* (Az 1973-ban életbe léptetett reformtervet alapján)

ZUR FRAGE DES UNTERRICHTS DER LANDESKENNTNIS IM RAHMEN DER AUSBILDUNG DER RUSSISCH-LEHRER

Margit Kocsis-Bokányi

Im ersten Teil der Arbeit befasst sich die Autorin mit der Determination der Landeskenntnis, gibt ihre Feststellungen betreffs der Gebiete der Landeskenntnisse in der Fachliteratur sowie der Beziehungen von Kultur und Landeskenntnis bekannt, bietet eine Übersicht über die neun akzeptierten Interpretationen der Landeskenntnis und einige auch für unsere Hochschule geltende Beziehungen derselben.

Der zweite Teil untersucht das Verhältnis von Landeskenntnis und Sprachunterricht, sowie Ort und Rolle der Landeskenntnis, sein auf die Hörerschaft ausgeübte Wirkung.

Der dritte Teil enthält einen Rückblick der Verfasserin auf die Lehrpläne der vergangenen Jahrzehnte bzgl. der Russisch-Fächer und weist hin auf die im Programm der Sprach- und Stil-Übungen gesicherten Möglichkeiten. Weiter erfolgt ein Nachweis der Informationsmöglichkeiten der Studenten des Russisch-Faches während der Ausbildung innerhalb und ausserhalb der Hochschule.

К ВОПРОСУ ПРЕПОДАВАНИЯ СТРАНОВЕДЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

Боканинэ М. Кочиш

В первой части работы автор занимается определением понятия страноведения. Он знакомит с определениями специальной литературы, относящимися к области страноведения, к связи культуры и страноведения, дает представление о девяти принятых интерпретациях страноведения и о некоторых его аспектах, имеющих отношение к нашему институту.

Во второй части работы рассматривается взаимосвязь страноведения и преподавания языка, место и роль страноведения, его влияние на сознание студентов.

Автор в третьей части рассматривает учебные программы прошлого десятилетия, касающиеся отделения русского языка, указывает на возможности, предоставленные в программах предмета по разговорной практике. Кроме этого он показывает источники информации для студентов русского отделения в процессе подготовки их в институте и вне его.